

DOI: 10.59560/18291155-2024.1-74

ԳԱՌՆԻԿ ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ

*Հայաստանի պետական
տնտեսագիտական համալսարանի
«Հասարակական գիտությունների»
ամբիոնի դոցենտ,
իրավաբանական գիտությունների
թեկնածու,
արդարադատության առաջին
դասի խորհրդական*

**ԿՈՌՈՒՊՑԻՈՆ ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ
ՕՊԵՐԱՏԻՎ-ՀԵՏԱԽՈՒԶԱԿԱՆ ԲԱՑԱՀԱՅՏՈՒՄՆԵՐԻ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ**

Ամփոփագիր

Հոդվածի առանցքը հանրապետության կառավարության «Կոռուպցիոն դրսևորումների դեմ պայքարի ռազմավարական ծրագրերի» ելակետային հիմնախնդիրներից կոռուպցիոն դրսևորումների դեմ համաշխարհային միասնական պայքարի կազմակերպման նոր օրենսդրության ձևավորումն է միջազգային կազմակերպությունների (ՄԱԿ, ԵԽ, ԵՄ) կողմից ընդունված իրավական ակտերի ելակետային դրույթներին համապատասխան:

Ելնելով կոռուպցիոն դրսևորումների բարդույթներից, անորշությունից և գործնական բացահայտումների դժվարություններից՝ հոդվածում առաջին անգամ որպես իրավական պայքարի արդյունավետ մեթոդ, իրավագիտական բացահայտումներով փորձ է կատարվել կոռուպցիոն դրսևորումների տեղեկատվության բաղադրիչների օպերատիվ-հետախուզական «բաց» և «փակ» մեթոդների կիրառմամբ բացահայտել վերջինիս արդյունավետությունը կոռուպցիոն դրսևորումների կանխարգելման, բացահայտման, ինչպես նաև իրավաբանական պատասխանատվության կիրառման խնդիրները լուծելիս:

Հոդվածի շարադրանքը հեղինակի մասնագիտական փորձի արդյունքն է: Շատ հարցերի պատասխանները շարադրված են գործնական արդյունքների հիման վրա:

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ
◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
◆ 1(113)2024

Հիմնաբառեր. օպերատիվ-հետախուզություն, օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն, օպերատիվ մեթոդներ, տեղեկատվություն, կոռուպցիա, կոռուպցիոն դրսևորում, կոռուպցիոն հանցագործություններ, իրավական մեթոդ, բաց-փակ մեթոդներ:

Հակակոռուպցիոն դրսևորումների դեմ իրավական պայքարի միջոցների համակարգում իրենց կարևորությամբ առանձնանում են տեղեկատվությունները: Այն ունի իմացաբանական և իմաստաբանական նշանակություն: Տեղեկատվությունը ճանաչողական միջոց է, որի շնորհիվ լուսաբանվում են քողարկված հանցագործությունները, բացահայտվում դրանց բովանդակությունն ու նշանակությունը: Գործնականում օպերատիվ-հետախուզական ճանապարհով ձեռք բերված տեղեկատվությունն արժեքավոր ներդրում է իրավագիտության ոլորտում թաքնված հանցագործությունները բացահայտելու և կոռուպցիոն դրսևորումների ոլորտներում ճիշտ որոշումների կայացման գործընթացում:

Օպերատիվ հետախուզական գործունեության խնդիրների յուրահատկություններից ելնելով՝ պարզաբանենք տեղեկատվության այն սահմանումները, որոնք նպաստում են կոռուպցիոն դրսևորումների դեմ օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվության բովանդակային և հաղորդակցման նշանակության ճանաչմանը: Իրավական տեսական ուսումնասիրությունները թույլ են տալիս ուշադրությունը կենտրոնացնելու այն հանգամանքների վերլուծություններին, համաձայն որի տեղեկատվությունը ստացվում է արտաքին աշխարհից, այն էնթրոպիայի մերժումն է, տեղեկատվությունը օրգինալություն է, հասարակական հարաբերությունների բարդության չափման միավոր, որն ընտրության հնարավորություն է ընձեռում: Ասվածից բարդ չէ նկատել տեղեկատվության ծառայողական նշանակությունը: Այսինքն՝ արտաքին աշխարհից ստանալ որևէ հաղորդագրություն, վերացնել անորոշությունները, բացահայտել փաստերի կապը իրադարձությունների միջև, ինչպես նաև պարզել ուղղակի և հակադարձ կապը տարբեր համակարգերի կառավարող և կառավարվող տարրերի միջև¹: Բոլոր այս գործառնությունները հատուկ են նաև օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվությանը: Այն պարունակում է անսահմանափակ քանակությամբ փաստերի, իրադարձությունների, երևույթների տարատեսակ բնութագրեր: Նման իրավիճակը բացատրվում է նրանով, որ հանցագործությունները կարող են տեղի ունենալ մարդկանց

¹ Стів'я մանրամասն **Бурмистров И.А.** Коррупция: ее сущность и меры предупреждения (Коррупция: политические, экономические, организационные и прововые проблемы). - М., 2022, էջ 204:

միջև հասարակական կյանքի բազմաթիվ բնագավառներում պատահական կամ օրինաչափ ծագող հարաբերությունների հիման վրա և բնութագրվել շարժառիթների բազմազանությամբ: Օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվության բովանդակությունը տարբերվում է փաստերի բազմազանությամբ, որոնք վերաբերում են նաև օպերատիվ-տակտիկական իրավիճակի բնութագրերին: Օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվությունն արտացոլում է ոչ միայն երևույթները, իրադարձությունները, հանգամանքները, միջավայրի փոփոխությունները, որոնք առաջանում են իրավախախտման հետևանքով, այլև երևույթների, հանգամանքների, իրադարձությունների լայն շրջանակը, որոնք ազդում են առանձին անձանց հանցավոր վարքագծի վրա: Կոռուպցիոն բնույթ ունեցող երևույթները, հանգամանքները, որոնք առաջանում են հասարակության համար վտանգավոր վարքագծի դրսևորմամբ և առաջացնում են ծանր հետևանքներ, գոյություն ունեն օբյեկտիվորեն: Հատուկ մեթոդների և միջոցների կիրառման օգնությամբ բացահայտելով՝ դրանք դառնում են օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվություն: Այն դեպքերում, երբ այդ երևույթները բացահայտվում և արձանագրվում են հրապարակային կարգով, վերաժվում են ապացույցների: Այս պատճառով չափազանց նկատելի և զգալի է օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվության դերը կոռուպցիոն բնույթի հանցագործությունների ապացուցման գործընթացում: Այն սահմանում է իրերը, առարկաները, փաստերը, որոնք կարող են հանդես գալ որպես ապացույցներ, բացահայտում է դրանց բովանդակությունը, մատնանշում այն մարդկանց, փաստաթղթերը, որոնք դառնում են ապացույցների աղբյուր:

Տեղեկատվության տեսության մեջ կիրառվում է **անորոշության իրավիճակներ** հասկացությունը: Անորոշությունը կարող է հատուկ լինել ինչպես օբյեկտի մասին գիտելիքներին, այնպես էլ հենց այդ օբյեկտին: Եթե հաղորդագրությունը չի նվազեցնում այդ անորոշությունը, ապա ուսումնասիրվող տեսության դիրքերից ենթադրվում է, որ նրանում չի պարունակվում տեղեկատվություն: Այսպիսով, օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվության որակական կողմը բացահայտվում է նրա քանակի միջոցով, որը պարունակում է ուսումնասիրող իրավիճակի մասին դատողությունները և ունի իսկության աստիճան, որը որոշակիորեն նվազեցնում է անորոշությունը տվյալ մասնավոր խնդրում¹:

¹ Ст'ю մանրամասն Королева В. Коррупция в сфере провоохранительной деятельности (Коррупция и борьба с ней). - М., 2021, էջ 65:

Օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվություն հասկացության համար մեծ նշանակություն ունի սոցիալական տեղեկատվության այնպիսի առանձնահատկությունը, որը բնութագրում է տեղեկատվության վերաբերյալ նոր տեղեկությունների ձեռք բերումը: Այս առանձնահատկությունը կապված է նրա հետ, որ մարդը կարող է ճանաչել ինքն ինքն, այդ թվում իր ճանաչողական, տեղեկատվական ունակությունները և դրանց արդյունքները, կազմակերպել, կանոնակարգել տեղեկատվական գործընթացները:

Կիրառելի կազմակերպչական գիտության ոլորտում տեղեկատվության արտադրությունն իրենից ներկայացնում է բազմազանությունից մեկ կամ մի քանի հնարավորությունների վերածումը իրականության: Տեղեկատվության «առաջացման» սկզբունքային սխեման կիրառելի է օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվության տեսության համար: Այստեղ անհրաժեշտ է հաշվի առնել այնպիսի կարևոր կատեգորիաներ, ինչպիսիք են «հավաստիությունը», «սխալը», «ապատեղեկատվությունը»: Դրանք արտացոլում են կարևորագույն սուբյեկտիվ գործընթացները՝ ընկալման առանձնահատկությունները, տեղեկատվության փոխանցման նպատակները: Այդ պատճառով անորոշությունների վերացումը օպերատիվ և հետախուզական պրակտիկայում ոչ միշտ է համընկնում բազմազանության սահմանափակման ակտի հետ¹: Բազմազանության սահմանափակումը դառնում է միայն անորոշության վերացման մի փուլ և կրկնվում է նոր տեղեկատվության հիմքի վրա: Այս տեսանկյունից ՕՀԳ և քրեական գործերի հարուցման պրակտիկայում անորոշության վիճակը պահպանվում է նրա բոլոր փուլերում, նույնիսկ մինչև դատարանի որոշման կամ դատավճռի օրինական ուժի մեջ մտնելը: Ցանկացած կառավարվող համակարգ արձագանքում է ոչ բոլոր տեղեկատվությանը, ոչ բոլոր ազդանշաններին, այլ միայն նրանց, որոնք անհրաժեշտ են կոնկրետ պայմաններում կառավարման համար: Այս առումով ՕՀՄ բացառություն չէ: Պայմանականորեն կարելի է պատկերացնել այն ազդանշանների հավաքածուն, որոնք իրավախախտումների արդյունք են և դրանց իրավապաշտպան համակարգն արձագանքում է: Այդպիսի պատկերացումը իսկապես կլինի պայմանական, քանի որ անհնար է նախապես կանխատեսել և սահմանափակել այն իրադարձությունները, որոնք կարող են օգտակար լինել կոռուպցիոն հանցագործության բացահայտման կամ հանցագործների հետախուզման համար: Դրանք կարելի է միայն տիպավորել ըստ տեղեկատվության ազդանշանային ձևի:

¹ Տե՛ս մանրամասն Противодайствие коррупции (учебное пособие). - М.: «Дашкова-К**», 2021, էջ 152:

Այսպիսով, եթե բազմազանության սահմանափակումը ընտրության միջոցով իրենից ներկայացնում է այն շեմը, որտեղ առաջանում է տեղեկատվությունը, ապա կոնկրետ օպերատիվ գործողությունները դրանց արձագանքման ակտն են:

Գործնականում օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվությունն ունի իր աղբյուրները: Տեղեկատվության որոնման գործընթացներում նախաձեռնությունը տեղեկատվության ստացողինն ու օգտագործողինն է: Տեղեկատվության ստացումն ու օգտագործումը որպես կանոն համընկնում են: Օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվության տիպային ստացողը գործակալն է: Բայց, միաժամանակ, նաև տեղեկատվության սպառողն է: Եթե ելնենք նրանից, որ սպառողը նա է, ով օգտագործում է տեղեկատվությունն իր նպատակների համար, ապա գործակալի համար այդ հատկանիշը բնութագրական է:

Կոռուպցիոն հանցագործների վարքագծի յուրահատկությունը պահանջում է տեղեկատվության ակտիվ ստացողների տեղաբաշխում, ինչը հնարավոր է կազմակերպական և տակտիկական ճիշտ ընտրության շնորհիվ: Սակայն այդ միջոցառումները չեն բացառում նրա պասիվ աղբյուրների առաջացումը, օրինակ, իրազեկ քաղաքացիներ, որոնք մոռացվել են, որևէ տեղ պահվող կարևոր փաստեր պարունակող փաստաթղթեր, առարկաներ:

Վերջապես, մարդու ակտիվությունն ու պասիվությունը՝ որպես տեղեկատվության աղբյուր, կապված է տեղեկատվության փոխանցման նախաձեռնության հետ: Եթե նախաձեռնությունը քաղաքացունն է, նշանակում է, որ նա տեղեկատվության ակտիվ աղբյուր է, եթե նա նպատակադրված չի փոխանցել տեղեկատվությունը, այնուհանդերձ փոխանցում է այն ուրիշի նախաձեռնությամբ, նա պասիվ աղբյուր է: Դրանից հետևում է, որ ցանկացած քաղաքացի, ով սեփական նախաձեռնությամբ փոխանցում է տեղեկատվությունը, որը ստանում է օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվության նշանակություն, դառնում է տեղեկատվության ակտիվ աղբյուր: Այսպիսով, աղբյուրների տեսանկյունից ևս օպերատիվ հետախուզական տեղեկատվությունը, ըստ էության, սահմանափակումներ չունի: Վերլուծությունների հիման վրա կարելի է ասել, որ օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվությունը սոցիալական տեղեկատվության տարատեսակ է, որն ունի ձեռք բերման յուրահատուկ նպատակ, օգտագործման ռեժիմ, ապահովում է աղբյուրների հուսալի վերծանում, հաղորդվող փաստերի ստուգման հնարավորություն և կիրառվում է միայն շահագրգիռ աշխատակիցների կողմից:

Կոռուպցիոն դրսևորումների բացահայտման գործընթացում օպե-

ՍԱՀՄԱՆԱՂՈՎՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ 1(113)2024

րատիվ-հետախուզական տեղեկատվությանը ներկայացվում են որոշ պահանջներ, որոնք գործնականում ուղղվում են օպերատիվ-հետախուզական խնդիրների արդյունավետ լուծմանը: Լիարժեք ՕՀԳ-ի հասնել կարելի է միայն կանոնակարգված, համալիր տեղեկատվության հիման վրա, որը ներառում է տարբեր փաստեր՝ ստացված տարբեր աղբյուրներից և տրամաբանորեն փոխկապված: Անդրադառնալով ՕՀ տեղեկատվությանը ներկայացվող պահանջներին՝ պետք է նկատել, որ.

1. Օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվության ձեռք բերման մակարդակը պետք է համապատասխանի օպերատիվ խմբի աշխատակիցների իրավասությանը: Այս պահանջը ենթադրում է տեղեկատվության կենտրոնացում: Կանոնակարգված, իմաստավորված և օգտագործման ենթակա կենտրոնացված տեղեկատվությունը նպաստում է օպերատիվ-տակտիկական և պրոֆիլակտիկ խնդիրների լուծմանը: Որքան բարձր են տեղեկատվության ձեռք բերման տարածաշրջանային աղբյուրները, այնքան մեծանում են ներքին օղակների կողմից այն օգտագործելու հնարավորությունները: Գոյություն ունի նաև հետադարձ կապ. որքան շատ նոր ՕՀՄ մուտք գործեն օգտակար տեղեկատվության տարածաշրջանային համակարգ, այնքան ակտիվ կլինի նրա ազդեցությունը հանցագործության դեմ պայքարի արդյունավետության վրա:

2. Օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվության պարտադիր պահանջ է օպտիմալությունը, ամբողջականությունը: Դրա ապահովման բարդությունն այն է, որ ՕՀԳ պրակտիկայում մի շարք հարցերով մշակված չեն ամբողջականության մասնական չափանիշներ, որոնք վերաբերում են ՕՀ մարմինների իրավասությանը:

3. Հաջորդ պահանջը կոռուպցիոն դրսևորման տեղեկատվության ստույգությունն է: Այն բնութագրում է նրա մանրամասնության աստիճանը: Ստույգությունն անխզելիորեն կապված է հավաստիության, իրադարձությունների, երևույթների, օբյեկտի վիճակի, նրա շրջակա միջավայրի օբյեկտիվորեն ստույգ արտացոլման հետ: Մանրամասնումը, հավաստիությունն ու ամբողջականությունը փոխկապված են:

Տեղեկատվության ամբողջականության և օպերատիվության միջև գոյություն ունի օբյեկտիվ հակադրություն: Որքան ամբողջական է տեղեկատվությունը, այնքան շատ ջանքեր և ժամանակ է ծախսվում դրա ստացման, վերամշակման, վերլուծության համար, ինչը նվազեցնում է նրա օպերատիվության աստիճանը:

Անհրաժեշտ է նկատել, որ կոռուպցիոն դրսևորման տեղեկատվության ավելցուկն ունի ինչպես բացասական, այնպես էլ դրական կողմեր: Ավելցուկը նվազեցնում է ամբողջականության և հավաստիության աստիճանը:

Այդ դեպքում այն անօգտակար է: Բայց ավելցուկը կարող է օգտագործվել նաև տեղեկատվական համակարգի համալրման, ապագա աշխատանքների, ինչպես նաև սխալների շտկման համար: Այս տեսանկյունից այն օգտակար է: Գործնականում հանդպում են ավելցուկի և՛ առաջին, և՛ երկրորդ կողմերը:

4. Կոռուպցիոն դրսևորումների բացահայտման օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվությանը ներկայացնող կարևոր պահանջ կարելի է համարել հաղորդագրությունների լակոնիկությունը առավելագույն ծանրաբեռնվածության դեպքում: Լակոնիկությունը բարձրացնում է հագեցվածությունը, կրճատում է տեղեկատվության փոխանցման և ընկալման ժամանակը: Սակայն լակոնիկությունը չպետք է ձեռք բերվի ի վնաս ամբողջականության, հավաստիության և մանրամասնության: Այս թերության վերացման հեռանկարային ուղղություն է բավականաչափ ամբողջական, հավաստի և մանրամասն տեղեկատվության ընտրության արտացոլման **խորագրերի գիտական մշակումը հասկանալի տերմիններով**, որոնք կրում են առավելագույն իմաստային ծանրաբեռնվածություն:

5. Շարադրման տրամաբանությունը պարտադիր պայման է տեքստային տեղեկատվության ընկալման համար: Այն ենթադրում է հաջորդականություն, ապացույց, համոզումներ, անպիտան մանրամասների բացակայություն, նպատակի հստակություն, որին հասնելուն կոչված է ծառայել օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվությունը: Տրամաբանությունը ենթադրում է տեղեկատվության միանշանակություն: Այսինքն՝ իրավապաշտպան մարմինների համակարգում տեղեկատվությունը պետք է պահպանի իր բովանդակությունը, իմաստը, արտահայտման ձևերը, որպեսզի այն բոլորի կողմից ընկալվի միանման: Այդ պատճառով անհրաժեշտ է տարբեր հասկացությունների և տերմինների հստակեցում՝ բացառելով բազմիմաստ ընթերցումները:

6. Կոռուպցիոն դրսևորումների բացահայտման ժամանակակից պահանջներից մեկն օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվության արժեքավորությունն է: Տեղեկատվական ազդանշանների գոյություն ունեցող բոլոր համակարգերի բազմազանությունից օպերատիվ-հետախուզական համակարգն ընտրում է արժեքավոր, օգտակար տեղեկատվությունը, որը, վերացնելով անորոշությունը, տանում է հակակոռուպցիոն պայքարի նպատակների իրականացմանը: Ժամանակակից գիտության մի շարք ոլորտներում, այդ թվում կիբեռնետիկ հետազոտություններում, առկա են տեղեկատվության արժեքի չափման մի քանի մոտեցումներ: Այսպես, դրանցից մեկը այն է, որ տեղեկատվության արժեքի մեծությունը

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 1(113)2024

◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ

◆ ՍԵՂԵԿՎՈՐ

արտահայտվում է տեղեկատվության ստացումից առաջ և հետո նպատակին հասնելու հավանականության մեծացման միջոցով: Համաձայն այս հայեցակարգի՝ տեղեկատվության արժեքն ու օգտակարությունը որոշվում են այս կամ այն տեղեկատվական համակարգի վարքագծի վրա այդ հաղորդագրության ազդեցության տեսանկյունից՝ նախապես չիմանալով տեղեկատվության կարիքը ունեցողին: Տեղեկատվության արժեքավորությունը, ըստ էության, չափվում է նրա քանակության միջոցով, այսինքն միայն այդպիսի հաղորդագրությունն է կրում տեղեկատվություն, որը նվազեցնում, վերացնում է գոյություն ունեցող անորոշությունը: Օպերատիվ-հետախուզական գիտության ոլորտում այսօր շրջանառվում են «օգտակար» և «վնասակար» տեղեկատվություն հասկացությունները: Արժեքային մոտեցումը արտահայտվում է երևույթների և իրադարձությունների ճանաչման ժամանակ տեղեկատվության օգտագործման աստիճանի միջոցով՝ հաստատելով, որ հավաստի տվյալները միշտ օգտակար են, իսկ կեղծ տվյալները, չլինելով որպես այդպիսին բացահայտված, անպայման վնասակար: Սակայն այդ նույն կեղծ տվյալները ճիշտ գնահատման և դրանց ապատեղեկատվական բնույթի սահմանման դեպքում դառնում են օգտակար:

Օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվության օգտակարությունը պրակտիկայում գնահատվում է՝ ելնելով կոնկրետ իրավիճակից: Հաղորդագրության արժեքավորությունը հակադարձ համեմատական է այդօրինակ հաղորդագրության քանակությանը՝ համասեռ տեղեկատվության ընդհանուր համախմբում¹: Այլ խոսքերով՝ որքան հազվադեպ է հաղորդագրության հոսքի մեջ հայտնաբերվում այս կամ այն դատողությունը, այնքան ավելի արժեքավոր է համարվում նրա գործնական նշանակությունը:

Կոռուպցիա ծնող, դրանց ուղեկցող և բնութագրող երևույթների մասին տեղեկատվության ստացումը կարելի է ուսումնասիրել որպես անհայտի մասին գիտելիքների ձեռքբերում՝ յուրահատուկ միջոցներով և մեթոդներով: Օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվության օգնությամբ ճանաչվում են ինչպես փաստերն ու երևույթները, որոնք տարբերվում են ծայրահեղության բարձր աստիճանով, այնպես էլ՝ չափազանց փոքր ծայրահեղությամբ երևույթները, եթե այն համեմատենք կոռուպցիա հասկացության հետ, քրեական ակտիվություն, միջանձնային հարաբերություններ, փոխադարձ ազդեցություններ, հանդիպումներ, կապեր և այլ

¹ Տե՛ս մանրամասն Տեղեկատվական իրավունք (ուսումնական ձեռնարկ), Տեղեկատվական իրավունքի ինստիտուտ, Ամերիկյան իրավաբանների ընկերություն, Կ.Ա. Անդրեասյան: Ե., 2004, էջ 153:

իրադարձություններ, որոնք տարբեր համադրումներով օգնում են բազմաթիվ օրինաչափությունների պարզաբանմանը, փաստերի, արարքների և դրանց հետևաքնների միջև կապերի հայտնաբերմանը:

Կոռուպցիոն դրսևորումների օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվության նշանակությունն այն է, որ ճանաչի հանցագործի վարքագծի գաղտնի մեխանիզմները, հետևաբար, տեղեկատվության բովանդակությունը պետք է դուրս գա ակնհայտ փաստերի շրջանակից՝ խորանալով մինչև զգուշորեն քողարկվող արարքների, վարքագծի, շփումների, հայացքների, մտադրությունների ճանաչումը:

«Սոցիալական միջավայր - անհատականություն» համակարգում էական դեր է խաղում դիտարկումը՝ որպես օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվության ձեռք բերման լիարժեք միջոց, որը թույլ է տալիս բացահայտել, թե կոռուպցիայի գործունեության մեջ ինչպես է սոցիալական միջավայրն ազդում անհատականության վրա, ձևավորում նրան, և ընդհակառակը՝ ինչ ձևով, ինչ ճանապարհով, ինչպիսի հանգամանքներում է ստեղծվում «արհեստական միջավայր»:

Հարաբերություններն ու փոխադարձ բացասական ազդեցությունը, խմբակային հակահասարակական արարքներն ու հանցավոր մտադրությունները, այս ամենը ճանաչվում է ոչ թե բնութագրերի մեկանգամյա ստացման արդյունքում, այլ բարդ տեղեկատվական գործընթացներում, տարբեր աղբյուրների միջոցով:

Կոռուպցիոն հանցագործությունների գործերով օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվությունն ապահովում է կատարված հանցագործության հանգամանքների բացահայտումը և ապացույցների մասին տվյալների ստացումը: Քրեական դատավարությունը ստեղծել է հայեցակարգ քրեական գործերի օբյեկտիվ իսկության ճանաչողության մասին: Բայց ապացույցի ճանաչողական գործառույթի կապակցությամբ պահպանվում է մեկ այլ խնդիր: Գիտության ոլորտում բազմաթիվ հետազոտողների հետաքրքրում են հավաստիության ձեռք բերման երաշխիքները: Օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվությունը դառնում է կարևորագույն երաշխիք կոռուպցիոն բնույթի քրեական գործերի հարուցման հիմնավորվածությունն ապացուցելու համար: Իրավաբանական գիտելիքները մշակվում են ՕՀԳ իրականացման ընթացքում, որոնք թույլ են տալիս տեղեկատվական ապացույցները կիրառել քրեական դատավարության շրջանակներում:

Եթե կոռուպցիոն տարբեր դրսևորումներում ուսումնասիրենք ուղղակի, անմիջական կամ միջնորդավորված ապացույցների էությունը, ապա օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվությունը, որը ձևավորվել է

ՍԱՀՄԱՆԱՂՈՒՄԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 1(113)2024

բազմազան տեղեկությունների ընտրության ճանապարհով, առաջին հերթին որսում է այն փաստերը, որոնք առնչվում են հանցագործությանը, երկրորդ հերթին արձանագրում է այդ փաստերի կապերը միմյանց և աղբյուրների հետ: Այսպիսով առաջանում է փաստերի և դրանց աղբյուրների միջև օպերատիվ-մարտավարական մոդել, որը սահմանում է նախաքննության ուղղությունը, նախաքննվում այն գործողությունների հաջորդականությունն ու բովանդակությունը, որոնք անհրաժեշտ են ապացույցների ստացման համար:

Օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվությունը ներառում է իրավական գիտելիքներ այն երևույթների մասին, որոնք վկայում են կոնկրետ անձանց հանցավոր գործունեության մասին և բացահայտում են ոչ միայն հանցագործությունների մեխանիզմը, այլ նաև դրանց մասին տեղեկատվության առաջացման մեխանիզմները: Լինելով հանցագործության իրական արտացոլանքը՝ օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվությունը, հետագա օգտագործման դեպքում, ինչպես նաև ապացուցման գործընթացում չի փոխում իր բովանդակությունը: Այդպիսի տեղեկատվությունը ձեռք է բերում որոշակի նոր որակ՝ ստանալով դատավարական ձևակերպում, հետագայում կարգավորվում է ինչպես ՕՀ մասին օրենսդրությամբ, այնպես էլ քրեադատավարական իրավանորմերով: Իրավական կարգավորումը ՕՀ ճանապարհով ձեռք բերված հանցագործության հանգամանքների դատական ճանաչողության իրավական հիմքն է, որն ապահովում է դատավարական որոշումների կայացումը: Գնահատման են ենթարկվում տեղեկատվության բոլոր աղբյուրները և դրանց միջոցով հաղորդվող փաստերը¹:

Հետախուզական նպատակներով տեղեկատվության ստացման յուրահատկությունն այլ է. առաջանում է անհրաժեշտություն կրկնակի կամ մի քանի անգամ դիմելու տեղեկատվության աղբյուրին, որոնք արդեն օգտագործվել են հանցագործության բացահայտման ժամանակ: Դժվար չէ նկատել, որ հետախուզության համար անհրաժեշտ տեղեկատվության առանձնահատկություն են կոռուպցիոն բազմաբնույթ հանգամանքներով հագեցվածության աստիճանները, որոք բազմակողմանիորեն բնութագրում են չբացահայտված հանցագործությունների անհատականությունը, որոնք միշտ էլ գիտության համար հետաքրքրություն են ներկայացնում:

Օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվության օգնությամբ ճանաչվում են կոռուպցիոն դրսևորումների ինչպես անցյալի, այնպես էլ ներկայի

¹ Տե՛ս մանրամասն Մուքիասյան Գ.Ա., Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության կազմակերպումը ՀՀ-ում: Ե., 2012:

իրադարձությունները, կանխատեսվում են ճանաչման ենթակա հավանական երևույթները, բացահայտվում են փաստերը և դրանց միջև գործող կախվածությունները:

Ի տարբերություն նախաքննության և դատաքննության՝ ՕՀԳ ոչ միշտ գործ ունի ավարտուն գործընթացների հետ: Առավել հաճախ դա կա՛մ քրեադատավարական գործընթացի զարգացում է, կա՛մ հանցագործության տարբեր փուլերի բացահայտման գործունեություն: ՕՀՄ ավարտված գործընթացներում, որպես կանոն, կարելի է պարզել, թե որն է պատճառը, ինչը՝ հետևանքը: Իսկ շարունակվող ՕՀՄ գործընթացում պատճառն իրեն զգացնել է տալիս առաջացող հետևանքում:

Բարդ սոցիալական գործընթացներն ու երևույթները՝ օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվությունը պահանջում է որոշակի մշակում ոչ միայն իրավական կարգավորման, այլև բովանդակության իմաստով:

Այստեղ խոսքը օբյեկտիվության սկզբունքի խախտման մասին չէ: Մշակումը, ըստ էության, բնութագրում է տեղեկատվության ստացման ողջ գործընթացը, ենթադրում է այն փաստերի հավաքումը, որոնք ՕՀԳ համար արժեք են ներկայացնում, հարստացում հասկացությունը, առավել հստակ արտացոլում տվյալ գործընթացի էությունը: Տեղեկատվության հարստացման խնդրի արդիականությունը չի առաջացնի կասկածներ, եթե այն ուսումնասիրվի հանցագործության դեմ պայքարի օպերատիվ-հետախուզական միջոցների տեղեկատվական ապահովման պրակտիկայի տեսանկյունից:

1(113)2024

◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ

Տեղեկատվության աղքատության գլխավոր պատճառը նրա իրավագիտական մշակման պրակտիկայի անկատարությունն է: Ակտիվ ճանաչումը, որով բնութագրվում է ՕՀԳ, ենթադրում է նաև օբյեկտի մասին անհրաժեշտ տեղեկատվության ակտիվ հավաքման գործընթաց:

Օգտակար տեղեկատվության ներգրավման և անպիտան տեղեկությունից ազատման խնդրի կապակցությամբ իրավագիտության մեջ հիշատակվում են սելեկցիայի, գտման օպտիմալ կողավորման և ապակողավորման մեթոդները: Որոշ առումով դրանք բնութագրական են ՕՀԳ-ին: Սելեկցիան ենթադրում է արժեքավոր տեղեկատվության ընտրություն, գտումը նշանակում է ՕՀ տեղեկատվությունը ՏՈՀ ուղարկելուց առաջ «մաքրում», կողավորումն ու ապակողավորումը լայն իմաստով նշանակում է իրավաբանական տերմինաբանության կիրառում:

Կոռուպցիան կամ կոռուպցիոն վարքագծի ձևավորման գործընթացը, կախված հակաիրավական գործունեության տեսակից և բովանդակությունից՝ դեպքի վայրում թողնում են նյութական հետքեր, տեղանքի փոփոխություններ: Տեղեկատվության միջոցով նյութական հետքերի

հայտնաբերումը հիմնականում ունի քրեական տեսանկյուն: Որքան մեծ են տեխնիկական միջոցների ընտրության հնարավորությունները, այնքան շատ փաստեր է հաջողվում հայտնաբերել դրանց օգնությամբ: Ժամանակակից միջոցները թույլ են տալիս, մասնավորապես, գործել այն տեղեկատվությամբ, որն ստացվում է միկրոհետքերի ուսումնասիրությունից:

Հետևաբար, կոռուպցիոն դրսևորումների տեղեկատվության խմբավորումը (կատեգորիզացիան) այսօր ՕՀԳ ծրագրերի մշակման առանցքն է:

Ակնհայտ է, որ օպերատիվ խմբի անդամների գիտակցության մեջ անհրաժեշտ տեղեկատվության ձևավորումը պետք է նպաստի կոռուպցիոն առանձին հասկացությունների, փաստերի հավաքման իրավական ամրագրմանը: Փաստերի, իրադարձությունների, մարդկանց վարքագծի մասին գիտելիքները ձևավորվում են առանձին արտահայտությունների կամ փոխկապակցված համակարգերի, համեմատությունների, տարբեր դատողությունների միավորման, տրամաբանական եզրակացությունների կառուցման արդյունքում: Մարդու գիտակցությունը (տվյալ դեպքում օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվության առավել զանգվածային աղբյուրները) գործում է որպես տարբեր գործընթացների բարդ փոխհարաբերություն, որոնք կապված են անհատական առանձնահատկությունների, փորձի յուրացման, հասարակական գիտակցության ազդեցության հետ: Մարդն իր կյանքի ընթացքում յուրացնում է նախորդ սերունդների փորձը, և դա տեղի է ունենում հասարակության կողմից մշակված գիտելիքների համակարգի, բարոյական նորմերի տիրապետման ձևով: Մտավորականը ստացած տեղեկությունների հիման վրա իր գիտելիքները ձևավորում է ոչ թե մեխանիկական եղանակով, այլ դրանց տալիս է որոշակի երանգ, որոնք ծնվում են հասարակական դիրքից, անհատական ճանաչողության մակարդակից, իրավագիտակցությունից, անձնական ակտիվությունից և հետաքրքրվածությունից:

Ուսումնասիրությունները վկայում են, որ այսօր կոռուպցիոն դրսևորումների դեմ պայքարի կազմակերպման գործում օպերատիվ-տեղեկատվության հարստացումը գործնականում ուղեկցվում է ժամանակակից բոլոր գիտությունների հարուստ նվաճումների հիման վրա, որոնք դյուրին են դարձնում ոչ միայն իրավապահ մարմինների կողմից ստացած տեղեկատվության մշակումը, այլև հարստացնում են ՕՀԳ ուսումնասիրության առարկան՝ բարձրացնելով դրա ճանաչողական նշանակությունը կոռուպցիոն դրսևորումների դեմ համաշխարհային միասնական պայքարի ճանապարհով հանցագործությունների բացահայտման և պայքարի կազմակերպման գործում:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. **Бурмистров И.А.** Коррупция: ее сущность и меры предупреждения (Коррупция: политические, экономические, организационные и правовые проблемы). - М., 2022.
2. **Королева В.** Коррупция в сфере правоохранительной деятельности (Коррупция и борьба с ней). - М., 2021.
3. Противодействие коррупции (учебное пособие). - М.: “Дашкова-К”, 2021.
4. **Սուրիաշյան Գ.Ա.**, Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության կազմակերպումը ՀՀ-ում: Ե., 2012:
5. Տեղեկատվական իրավունք (ուսումնական ձեռնարկ), Տեղեկատվական իրավունքի ինստիտուտ, Ամերիկյան Իրավաբանների ընկերություն, Կ.Ա. Անդրեասյան: Ե., 2004:

ПРАВОВЫЕ МЕТОДЫ ОПЕРАТИВНО-СЛЕДСТВЕННОГО ОБНАРУЖЕНИЯ ИНФОРМАЦИИ О ПРОЯВЛЕНИЯХ КОРРУПЦИИ

Аннотация

Суть статьи - формирование нового законодательства для организации единой глобальной борьбы с коррупцией на основе базовых вопросов правительственных Стратегических программ по борьбе с проявлениями коррупции в соответствии с основными положениями правовых актов, принятых международными организациями (ООН, СЕ, ЕС).

Учитывая сложность проявлений коррупции и их неопределенность, трудность их раскрытия, впервые в статье сделана попытка исследовать эффективность применения «открытых» и «закрытых» оперативно-розыскных методов получения информации в предупреждении и раскрытии коррупции, а также при решении вопросов применения юридической ответственности.

Изложенное в настоящей статье является результатом профессионального опыта автора. Ответы на многие вопросы основаны на результатах практической деятельности.

Ключевые слова: оперативный розыск, оперативно-розыскная деятельность, оперативные методы, информация, коррупция, проявление

коррупции, коррупционные преступления, правовой метод, открыто-закрытые методы.

LEGAL METHODS OF OPERATIVE-INVESTIGATIVE DISCOVERY OF INFORMATION ON CORRUPTION MANIFESTATIONS

Annotation

The core of the article is the formation of new legislation for the organization of a global unified fight against corruption based on the main issues of the Government's "Strategic Programs for Combating Corruption Manifestations", in accordance with the basic provisions of the legal acts adopted by international organizations (UN, CE, and EU).

Based on the complexity of corruption manifestations, the uncertainty and the difficulties of revealing such manifestations in practice, for the first time in the article, as an effective method of legal struggle, an attempt was made with jurisprudential findings to reveal the effectiveness of the latter in the prevention and detection of corruption manifestations using operational-investigative "open" and "closed" methods of information components of corruption manifestations, as well as in solving the problems of application of legal responsibility.

The contents contained in the article are based on the professional experience of the author. Many questions are answered based on practical results.

Keywords: operative-intelligence, operative-intelligence activities, operative methods, involvement, corruption, corruption manifestations, corruption crimes, legal method, open-closed methods.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 11.01.2024 թ., փրվել է գրախոսության 13.01.2024 թ., ընդունվել է փապագրության 23.01.2024 թ.: